BOK

burcu çeliksap

İnsan bazen bir kitabı tek başına yazar,
ama onu yazmaya tek başına cesaret edemez.

Bu kitabı yazma cesaretini bana veren annem
Demet Telkenar'a ve dayım Gökhan Telkenar'a;
tam ihtiyacım olan anlarda bilgisiyle, desteğiyle ve
dostluğuyla yanımda olan sevgili arkadaşım
Can Karaca'ya teşekkür ederim.

Kapağında benim adım var.
Ama buraya gelene kadar attığım hiçbir adım
yalnız değildi.

Burcu Çeliksap, uzun yıllardır reklam ajanslarında çalışan ödüllü bir sanat yönetmenidir; farklı üniversitelerde öğretim görevlisi olarak dersler vermekte ve qigong eğitmenidir. BOK ilk kitabıdır.



İçindekiler

[Bütün bokun nerede olduğunu gösteren liste.]

	GİRİŞ	11
01	İLK BOKUMUZ — MEKONYUM	13
02	TARİH BOYUNCA KUTSAL BOK	19
03	TUVALET KAĞIDI	29
04	GÜNEŞ KRAL'IN BOKU	39
05	BOK POLİTİKA	47
06	SIÇTIM, SANAT OLDU	53
07	BOKUN ESTETİĞİ	65
08	SİMÜLASYON: KOKMAYAN BOKLAR	77
09	SHITPOSTING & BOK GİBİ İLİŞKİLER	81
10	UZAYDA BOK	87
11	BOK DİLE GELİNCE	93
12	ÖLÜMDE BOK	99
	SON SÖZ	105
	SENİN ALANIN	107
	YAZARIN İSHALİ	111
	BOK SÖZLÜĞÜ	115
	KAYNAKÇA	

Giriş

Kapakta kocaman BOK yazıyor diye kitabı aldın değil mi? :) Şimdi kasaya gidip ödemeyi yaptın mı bilmiyorum, belki online siparişi verdin ve belki bir süre sonra bu kitabı bir tuvalet kâğıdı gibi kenara atacaksın, bilemem. Yanakların kızarmamıştır umarım. Sağına soluna çok bakma. Öyle seksi seksi şeyler yok bu kitapta. Kapakta sunduğum gibi sadece BOK var. Yani literal olarak bu kitabı kapağına göre değerlendirebilirsin sevgili dostum. Bunları söylüyorum ki sana neyle karşı karşıya olduğunu bil. Haliyle o tatlı magenta rengi seni kandırmasın. O bir nevi biz millennials'ların müthiş geçmişine bir ağıt.

Gelelim şu bok meselesine. Sanırım bok gibi bir zamanda yaşıyoruz dersem seninle hemfikir oluruz. Ve benim içim çok sıkıldı, çok doldu. İlişkilerden ekonomiye, siyasete. Sen de öylesin, biliyorum. 'İnsanlığın son eşiklerine dair' diye başladım bu projeye. Defterime öyle yazdım. İzmir'de, nisan sabahı, oturmuş bakıyorum önüme, kalemim var. Ve içimde birikiyor.

Bok gibi hissediyorum, dedim. Durdum.

Neden bok gibi hissediyorum? Bok ne demek? Kimin dışkısı bu içimde biriken?

Biraz boka batacağız.

E herkesin de bok hakkında bir fikri var. Biliyorum, senin de var. O yüzden kitabın sonunda sana da bir alan bıraktım... İstediğin gibi bokunu çıkarabilesin diye. Hatta kitabın sonunda sana bir de hediyem var. Bir sözlük diyebiliriz. Bok üzerinde düşünmeye başlayınca as-

lında bu kelimenin başlı başına ne kadar üretken ne kadar yaratıcı ne kadar her duruma bir cevap niteliğinde olduğunu fark ettim. Ama işte tam da neden, nasıl tek bir kelime tüm derdime tercüman olabilir ki?'nin cevabını verebilmek için önce "bok"u iyice anlamalıyız.

Bok gibi olduğu için ön söz yok ama kendini bok gibi hissedersen son sözü oku.



BÖLÜM 1
İLK BOKUMUZ — MEKONYUM

Bokun ilk bölümüne hoş geldin.

Ben çağın boktanlığıyla baş etme fantezileri kurarken işin temeline inmek istedim. Şimdi nedir bu bok dediğimiz şey? Bok TDK'ye göre: "1. isim ► dışkı. 2. isim, kaba konuşmada Güç durum: Boka batmak. 3. sıfat, kaba konuşmada Hor görülen, tiksinilen."

Peki ilk bok? Koku? Kim?

"Ve bok vardı."

Tanrı'nın dışkısı mıyız?

İlk boku kim yaptı? Bok mu vardı önce?

Bok yapmanın rahatlığı... Bok yapmak için izin almak...

Milyarlarca yıl önce bir hücre bir şeyler aldı, işledi ve bıraktı. O bırakma anından beri buradayız. Tanrı'nın dışkısı mıyız derken çok mu ileri gittim? Ama düşün: tüm bu evrenin bir çıktısı varsa...

Neyse.

Şu bok yapmanın rahatlığına gel bir saniye. Herkes biliyor o hissi; beklersin, otursun, bırakırsın ve bir şey çözülür. Bedenin en eski reflekslerinden biri bu. Bırakma refleksi.

Ve biz bu reflekse, hayatımızın belirli bir noktasından sonra, izin almaya başladık.

"Tuvalete gidebilir miyim?"

Bir insan, bir başka insandan, kendi bedenini boşaltmak için izin istiyor. Okulda, işte, bazı evlerde. Çünkü bok utanç meselesi oldu.

Ama başından beri öyle değildi.

İlk bokunu yaptığında kimse sormadı sana nasıl hissettirdiğini.

Mantıklı, diyemezdin. Ama bu senin ilk şeyindi. İlk üretimindi. İlk bıraktığın parça. Ve bunu bedeninin daha önce hiç görmediği bir yerde, annene ait suların içinden çıkarak yaptın. Koyu yeşil, neredeyse siyah, yapışkan ve neredeyse kokusuz. Çünkü henüz içinde bakteri yoktu. Sonradan geliyor.

Bu ilk bok işte Mekonyum.

Mekonyum bu hikâyenin sıfır noktası. Utancın henüz girmediği an.

Neden o renk, neden o kıvam?

Tıbbi literatür bunu şöyle açıklıyor: Mekonyum, anne karnında birikmiş materyallerden oluşur: yutulmuş amniyotik sıvı, bağırsak epitel hücreleri, ince vücut tüyleri (lanugo), müküs ve safra pigmentleri[1]. İçinde bakteri yok. Bağırsak steril, dışarıyla henüz buluşmamış. O koyu yeşil-siyah renk biliverdinden geliyor: safranın rengi bu. Yapışkanlık, yoğun madde içeriğinden. Koku-

1 Mekonyumun bileşimi ve biliverdin kaynaklı renk için: standart neonatoloji literatürü; bkz. Cleveland Clinic, "Meconium". Mekonyumun steril olduğu görüşü Escherich'in 1885 tarihli gözlemine dayanır ve uzun süre kabul görmüştür; son yıllarda moleküler yöntemlerle tartışmaya açılmıştır. İlk çıkan mekonyumda bakteri saptanmadığı, sonraki örneklerde saptandığı yönündeki bulgular geleneksel görüşü desteklemektedir.

suzluk ise tam bu sterillikten. Koku bakterilerin işi, bakteri henüz yerleşmemiştir.

Doğumla değişiyor. İlk nefes, annenin derisi, ortamdaki hava. Hepsi bakteri taşıyor. Bağırsak florası o andan itibaren kuruluyor. Günler içinde yerleşiyor, haftalar içinde stabilleşiyor. Ve sonra tamamen senin oluyor. İnsan kokusu sonradan geliyor.

Freud bu anı atlayamazdı

Freud'a göre bu ilk bırakma; ilk sahip olduğun ve ilk vazgeçtiğin şey. Kaybetme, paylaşma, kontrolü bırakma gibi çok temel temaların ilk provası[2]. Kulağa nasıl geliyor? Ama şuna bak: o an utanmıyordun. Utanç sonradan öğrenildi. Biri "ayıp" demeden önce, beden sadece yapıyordu ne yapması gerekeni.

Tuvalet eğitimi hayatın ilk büyük müzakeresi. O ana kadar bez, bakım, başkası. Sonra bir gün kural geliyor: artık tuvalete gideceksin. Zamanında. Doğru yerde. Başarmak zorundasın. (Bağırsak sağlığı büyük mesele. Doğru şekilde, sağlıklı boşaltamamak büyük sıkıntı. Varsa problem kontrol şart.) Freud'un anal dönem dediği şey tam bu. Çocuğun tutmayı ve bırakmayı öğrendiği zaman. Ne zaman bırakacağına sen mi karar vereceksin, yoksa sana mı söylenecek? Küçük soru ama büyük soru. (Benim için küçük ama insanlık için büyük bir adıım… :) İlk özerklik müzakeresi.

Ve ebeveyn de öğrenilmiş tepkilerle geliyor bu müzakereye. "Ayıp." "Pis." "Çabuk ol." Ya da tam tersi, aşırı

2 Sigmund Freud, Cinselliğin Teorisi Üzerine Üç Deneme, 1905; ayrıca "Karakter ve Anal Erotizm", 1908.

sevinç: “Aferin, ne kadar büyüdün!” Bedenin bir performansa dönüştüğü ilk an. (Sıçtım sanat oldu! Buna da geleceğiz.)

Bağırsak florası da o dönemde kuruluyor. İlk bakteri dışarıdan geliyor: anneden, dokunuştan, çevreden. Hayatın ilk haftalarında yerleşiyor, sonra senin bir parçan oluyor. Artık nereden geldiğini unutuyorsun.

Utanç da öyle. Dışarıdan geliyor, içine yerleşiyor. Tepkiler yeterli. Bunun için söze bile gerek yok. Birinin yüzü buruştu, biri pencereyi açtı, biri “acele et” dedi kapının ardından. Mesaj geliyor. Bedeninden çıkan şey hoş karşılanmıyor.

Yedi yaşındasın

“Tuvalete gidebilir miyim?” sorusu ilk kez burada öğreniliyor.

Bedenin net bir şey söylüyor; acil, biyolojik, beklemez türden. Ve sen bu sinyali elini kaldırıp bir yetişkinin onayına sunuyorsun. Öğretmen ders anlatıyorsa bekliyorsun. Konuya odaklanmaya çalışıyorsun. Kendini tutuyorsun.

Bu sahneyi herkes biliyor. Bu sahneyi kimse sorgulamıyor.

Ama bu sahnede ciddi bir şey var. Bedeninin en temel sinyalini otoriteye devrediyorsun. “Bunu ne zaman yapabileceğime sen karar ver” diyorsun. Yetişkin olduğunda bu refleks gitmiyor. Sadece daha sessiz ve itaatkâr hale geliyor.

Toplantı ortasında kıpırdıyorsun ama kalkamıyorsun. Patronuna “bir dakika müsaadenizle, hemen geliyorum”

diyorsun, tuvalete gitmen gerekiyor ama bunu demiyorsun. Misafirler varken sofradan kalkıyorsun ama özür diliyorsun.

Bedenine hâlâ biri izin veriyor. Bu sefer öğretmen değil. Ama biri...

Şöyle bir şey düşün: ev planlarında banyo neredeyse her zaman kilitli tek odadır. Yatak odası kilit isteyebilir, çalışma odası isteyebilir *ama* banyo kilidi standart. Mimarlar bunu tartışmıyor bile. Bok yapılan yer görülmemeli, duyulmamalı, kokmamalı. O kadar içselleştirdik ki mimari onaylıyor. Olay sadece mahrem yeri olsaydı 0+1 kapısız yatak odası da olmazdı. Bence yani. Mimarlarla tartışmak lazım bu konuyu.

Tarih boyunca insanlar savaşlarını yazdılar, aşklarını yazdılar, kayıplarını yazdılar. Mağara duvarlarına çizdiler. Bok? Kayıtlara girmek istemedi. Sanki olmamış gibi. Fotojenik değilim tatlım. Oysa oradaydı. Her zaman oradaydı.

Yeryüzündeki en evrensel eylem, aynı zamanda en gizlenen. Herkes biliyor, herkes yapıyor, kimse konuşmuyor. Bok var ama bok yok.

Tamam, az sonra York'ta, İngiltere'de Jorvik Viking Merkezi'nde sergilenen yaklaşık 1200 yıllık, bilinen en büyük fosil Viking dışkısından bahsedeceğim. Vitrine koymuşlar, ışık vermişler, etiket asmışlar. Bir noktada biri o boka bakmış ve demiş ki: bunu saklamayalım.

Şimdi o ilk boka dönersek: mekonyumdan buraya uzun yol.

O ilk çıkış: annene ait sularda, kokusuz, utanç olmadan — ile "tuvalete gidebilir miyim" arasında sadece yıllar değil, bir kültürün tüm ağırlığı var. Utanç, gizlilik, izin,

kontrol. Hepsi sonradan eklendi.

Beden hâlâ aynı şeyi yapıyor. Aynı bırakma, aynı rahatlama, aynı refleks. Ama etrafında kurduğumuz anlam o kadar büyüdü ki bazen asıl eylemi unutuyoruz.

Covid-19 pandemisinde dünya çapında marketlerde raflarda ilk biten neydi?

Su değil. Gıda değil. Tuvalet kâğıdı.

Ama o hikâye sonraki bölümde. Önce tarih var. Ve tarih bize bir şey söylüyor: bok her zaman böyle utanç verici değildi.



BÖLÜM 2
TARİH BOYUNCA KUTSAL BOK

Utanç nereden geldi?

Mekonyum bölümünde söyledik: utanç sonradan öğrenildi. Biri "ayıp" demeden önce beden sadece yapıyordu. Peki bu "biri" kim? Ve ne zaman sahnede?

Cevap için geri gitmemiz lazım. Çok geri.

Şunu açıkça söyleyeyim: Tarih boyunca bok hiçbir dönemde bugün sahip olduğu anlamda bir utanç konusu değildi. Bok kutsal sayıldı. Bok ilaç oldu. Bok devletin kayıt ve denetimine girdi[3]. Bok savaş kazandırdı. Ve bok her zaman, her yerde, kaçınılmaz olarak oradaydı.

Biz bastırdık. Bu kadar basit. Şimdi de sorguluyor muyuz neden "bok gibi hissediyoruz" diye?

Antik Dünyada Bok: Tanrılar, Tarlalar, Teşhisler

Roma'nın bir gübre tanrısı vardı. Adı Sterquilinus ya da bazı kaynaklarda Sterculius. Toprağa nasıl gübre karıştırılacağını insanlara öğrettiği söylenir. Bir de versiyon var: Jüpiter'in kendisi bu bilgiyi verdi çiftçilere. Bok, doğrudan tanrısal kaynaktan geliyordu[4]. Küçümsenecek bir şey değil; yaşamın döngüsünü tamamlayan kutsal madde.

---

3 Paris'te 1674 tarihli kraliyet fermanı, çamur ve diğer atıkların döküldüğü alanlarla fosseptik atıklarının döküldüğü alanları birbirinden ayırdı. Ville de Paris, "La propreté à Paris depuis le Moyen Âge".

4 Sterculius (Sterquilinus) için antik kaynaklar dağınıktır; adın Latince stercus (gübre) kökünden geldiği kabul edilir.

Roma'da bir şey daha vardı: Vespasianus. İmparator Vespasianus, MS 69-79 yılları arasında tahtta oturdu. Ve şehrin sokaklarına umumi tuvaletler kurdu. Güzel bir hizmet. Ama bunun için bir vergi koydu. İdrar vergisi.

Oğlu Titus itiraz etti. "Baba, bu kokmuyor mu?" dedi, biraz mecazi biraz gerçek.

Vespasianus elindeki parayı oğlunun burnuna götürdü.

"Pecunia non olet." Para kokmaz.[5]

Bu cümle iki bin yıldır kullanılıyor. Verginin nasıl toplandığı önemli değil, sonunda para para. Bok vergisinden çıkan paradır bu. Ve hâlâ geçerli.

Daha da geriye git. Antik Yunan'a. Hippokrat; tıbbın babası, MÖ 460-370. Hastanın bokunu muayene ederdi. Renk, kıvam, koku, yüzdürme testi. Sarı, yeşil, siyah, kanlı her biri farklı bir anlam taşırdı. Bu bir utanç meselesi değil, diagnostik bir araçtı. Beden konuşuyor, doktor dinliyordu. Bugün "stool sample" adını verdiğimiz şeyi Hipokrat çıplak gözle inceliyordu[6].

Ve Yunan mitolojisi?

Kronos çocuklarını yuttu. Sonra onları kustu. Metaforik olarak bakarsak: yutma, sindirme, bırakma. Hayatta kalma döngüsü. Kusma ve dışkılama aynı spektrumda, birinden çıkan bedenin reddidir.

Dionysus ritüellerinde gübre kutsaldı. Toprağa dönen

5 Suetonius, De Vita Caesarum, "Vespasianus", 23. Pecunia non olet ifadesinin bu anekdota dayandığı yaygın kabuldür; Suetonius'ta birebir bu biçimde geçmez.
6 Hippokrat külliyatı, Aforizmalar. Dışkı gözlemi antik tanı pratiğinin standart parçasıdır.

her şey bitki artığı, hayvan gübresi, insanın boku bir sonraki hasada dönüşürdü. Ölüm ve diriliş döngüsü. Boku toprağa gömmek, toprağa iade etmek: ritüelin ta kendisi.

Bu insanlar boku "bastırmıyordu". Boku görüyorlardı. Tanıyorlardı. Adlandırıyorlardı.

Roma'nın Büyük Kanalı: Cloaca Maxima

MÖ 600'ler. Roma henüz bir imparatorluk değil, büyüyen bir şehir. Ve büyüyen her şehrin bir sorunu var: artık nereye?

Romalılar dünyanın en eski büyük kanalizasyon sistemlerinden birini inşa ettiler. Cloaca Maxima Büyük Kanal. Başlangıçta açık bir dere yatağı, zamanla örtüldü, genişledi, kilometrelerce uzandı. Tiber'e akıyordu[7].

Bu salt mühendislik değildi. Bu bir medeniyet kararıydı: bokun yerini belirlemek. "Buraya kadar bedenin, bundan ötesi altyapının." Roma bu sınırı çizdi ve büyüdü.

Ve yine de: Roma'nın tuvaletlerinde mahremiyet yoktu. Latrina; umumi tuvalet. Yan yana oturulur, konuşulur, iş yapılırdı. Yuvarlak taş oturma yerleri, altından akan su. Xylospongium bir çubuk, ucunda sünger ortaktı. Herkes aynı süngeri kullandı. İzmir Agora'da bunun örneği var. Gidip inceleyebilirsin.

Bununla yüzleş.

Ama kimse yüzleşmiyordu. Çünkü utanç yoktu. Utanç henüz icat edilmemişti. En azından bu şekilde.

---

7 Cloaca Maxima'nın MÖ 6. yüzyıla tarihlenen ilk evresi açık kanaldı; örtülmesi sonraki yüzyıllara yayılır. Daha eski kentsel kanalizasyon örnekleri vardır: İndus Vadisi'nde Mohenjo-daro ve Harappa (y. MÖ 2600) ile Eşnunna (y. MÖ 2500).

Orta Çağ: Şeytan Boku, Melek Arınması

Orta Çağ Avrupası denince akla ne gelir? Karanlık, veba, Engizisyon, katedraller. Peki ya bok? Evet, bok da geliyor. Ama bu sefer daha karmaşık bir bok.

Orta Çağ'da bok hem kirli hem kutsal hem ilaç hem tehlike hem tanrısal işaret hem şeytanın izi olabiliyordu. Aynı anda.

Başlayalım tıptan. 11. yüzyılda İbn Sina Avicenna insanlığın en erken tıp ansiklopedilerinden birini yazdı. El-Kânûn fi't-Tıb.[8] (Tam beş kitap.) İçinde dışkı muayenesi var. İçinde dışkı bazlı ilaçlar var. Bu doğrudan çılgınlık değildi; pratik tıptı. Cilt hastalıklarına dışkı bazlı pansuman uygulanırdı. Göz enfeksiyonlarına güvercin boku. (Bu da önemli; ne savaşlar verildi bu yolda…) Batı Avrupalı şifacılar da benzer yollardan yürüdü. Boğmaca için çocuk dışkısı. Romatizma için köpek dışkısı merhemi.

"Yahu bu saçmalık değil mi?" diyorsun. Haklısın. Ama bir saniye dur: 20. yüzyılın başında doktorlar frengi için cıva enjekte etti. Soğuk algınlığına nikotin önerdi. 1950'lerde hamilelere talidomid verdi. Her çağ kendi tıbbını icat eder, bir sonraki nesil bok atar.

Belki 22. yüzyılın doktoru bugünün bazı tedavilerine aynı şekilde bakacak. Gerçi doktorlar yerine AI'lar bakacak bizlere.

8 İbn Sînâ, el-Kânûn fi't-Tıb, y. 1025. Eser beş kitaptan oluşur; fiziksel cilt sayısı nüsha ve basıma göre değişebilir.

Şeytan ve Melek Aynı Çarkta

Bir defterimden not: "İnsan dışkısında şifa arayanlar vardı. Şeytan boku kokuda ararken, melekler kendini arındırmada buldu. Ama hepsi aynı çarktaydılar. Belki de bok kutsal ve biz onu bastırdık."

Orta Çağ teolojisinde dışkı çift kolluydu. Bir tarafta: beden günahkârdır, madde kirlidir, dışkı bu kirliliğin sembolüdür. Şeytan boku sever, pis şeyler onu çeker. Orta Çağ şeytanı tasvirlerinde ve bu gerçek bir ikonografik gelenek, şeytan bazen anüsten çıkar, bazen kötüye oturan tarafından emzirilen biçimlerde resmedilir. Bok, şeytanın dünyasına aittir.

Ama öte tarafta: dışkıyı inkâr etmek de tehlikeliydi. Manastır kurallarında lavaboya giriş vakitleri belirlenmişti, bok atığı bahçeye verilirdi, gübre sistemi manastır ekonomisinin omurgasıydı. Keşişler boku üretiyor, boku yönetiyor, boku toprağa iade ediyordu. Bu bir günah mıydı? Hayır. Boku doğaya geri vermek, yaratılışın döngüsüne saygıydı.

Yani: şeytan boku kirli bulurdu, melek boku toprağa gömerdi. Aynı madde, iki farklı yorum.

Martin Luther'in Boku

Reformasyonu yapan adam bokla çok iyi anlaşıyordu. Anlatıyorum:

Martin Luther'in yazışmalarında ve vaazlarında dışkı metaforu inanılmaz sıklıkla geçer. Bu bir gözlemci notunun ötesinde: akademik edisyonlarda kataloglanmış,

incelenmiş, tartışılmış.[9] Luther günlük konuşmalarında ve mektuplarında Almancanın en kaba bok sözcüklerini kullanırdı. Şeytanı "anal bölgeden" atmanın yollarını anlatırdı. Kilise'ye "pislik" derdi. Kendisi de dahil, tüm insanları dışkılayan varlıklar olarak tanımlamaktan çekinmezdi.

Psikanalistler bunu tabii atlayamadı. Bazıları Luther'in sıkı bir tuvalet eğitiminden geçtiğini, katı ve cezalandırıcı bir babayla büyüdüğünü, bu yüzden tutma, bırakma temalarına ve "anal dönem klasiği" takıldığını öne sürdü. Belki. Belki de sadece Almanlardı ve o dönem Almancasında bu sözcükler bugün göründüğünden daha gündelik bir yerdeydi. Yani bizim dilimizde de bok, sıçmak argo dilinde değil mi? Yoksa sorun bende mi?

Ama şunu söylemek mümkün: Reformasyon bir bırakma eylemiydi. Luther, Kilise'nin sıkıştırdığı her şeyi günahı, boyun eğmeyi, aracılığı, şüphe etmemeyi boka çevirdi ve fırlattı. "Bu günahtır" dediğiniz şeyin arkasında ne var? Güç. "Bu pistir" dediğinizin arkasında? Yine güç. Bok metaforları Luther'in elinde sisteme karşı bir araç oldu. Merak edersen eğer Martin Luther Potty Mouth olarak araştırma yapabilirsin.

Reformasyon = en büyük boktan arınma girişimi mi? Rönesans'ta parfüm mü acaba? Boktanlığı temizleme üstüne? Kokuyu bastırma üzerine?

Belki de. Ya da en büyük bok atma hamlesi. İkisi de aynı kapıya çıkıyor. Sifonu çekmek lazım unutmayalım.

9 Luther'in dışkı diline dair psikanalitik okuma için: Erik H. Erikson, Young Man Luther, 1958. Erikson'un tezi tartışmalıdır.

Orta Çağ'ın Orta Parmağı

1415. Agincourt Savaşı. İngilizler ve Fransızlar karşı karşıya. Bildiğin Yüz Yıl Savaşlarının bir parçası. Şimdi efsaneye göre tarihçiler bunun sonradan uydurulduğunu söylüyor ama efsane bu kadar güçlüyse bir nedeni vardır. Fransızlar İngiliz okçulara tehdit savuruyorlarmış: Esir alırsak sağ el orta parmaklarını keseceğiz. Çünkü ok atmak için bu parmak lazım.

Peki n'oldu? İngilizler savaşı kazandı. Naptılar? Orta parmaklarını havaya kaldırdılar. "Burada. Hâlâ burada." Diyerek işte o ünlü orta parmağı simgeleştirdiler. Şimdi bokla ne alakası var dediğini duyar gibiyim.

Tarihçiler bu sahnenin 15. yüzyıl belgelerinde geçmediğini, büyük ihtimalle 20. yüzyılda popülerleştiğini söylüyor[10]. Ama efsane olmuş bir sebepten.

Çünkü orta parmak antik dönemden beri vardı. Romalılar buna digitus impudicus, yani utanmaz parmak, diyordu. Cinsel aşağılamayı, hakaret etmeyi, küçük düşürmeyi simgeliyordu. Roma'nın pis sokaklarında, alt sınıfın elinde bir işaretti. Aynı dönemde kanalizasyon sistemi aristokrasi için inşa ediliyordu ve sokak halkı dışkısını pencereden döküyordu. Bir başka efsane de dedik ya hekimler boka bakarlardı diye. Makat bölgesine, en derine girebilmek adına da orta parmak kullanılırmış. Hâlâ kullandıklarından eminim, neyse ki eldiven var. Sonuç olarak buyurun boklu parmak.

Bok ve orta parmak aynı sembolik damardan besleniyor: aşağılık, pislik ve değersiz sayılanın işareti. Ama ikisi de

10 Agincourt–orta parmak bağlantısı 15. yüzyıl kaynaklarında geçmez; modern bir halk etimolojisidir.

tersine çevrilebilir. Aşağılamak için kullanılan bir sembol, sahiplenildiği anda başkaldırının sembolüne dönüşebilir. Orta parmak da zamanla hakaretten meydan okumaya, "seni küçük görüyorum"dan "ne düşündüğün umurumda değil"e evrildi.

Bok da böyle. Başlangıçta utanç. Sonra silah. Sonra direniş. Sonra sanat. Sonra… sonrasını göreceğiz:)

Rabelais ve Şenlik Boku

François Rabelais. 16. yüzyıl Fransız yazar, rahip, hekim. Ve edebiyat tarihinin belki de en berrak, en şımarık, en coşkulu bok yazarı. Benden coşkulu olmasın.

Gargantua ve Pantagruel: dev bir baba ve oğlun maceraları. İki ciltte yüzlerce sayfa boyunca beden, yemek, içki, seks ve bok birbirine karışıyor. Gargantua çocukken kendi kıçını silmek için onlarca farklı şey deniyor: kadife, kürk, kedi, şapka, güvercin... Her biri bir paragraf, her biri bir şiir gibi. Ciddi bir metin bu. Ciddi bir saçmalık. Benimki ne bok bilmiyorum.

Mikhail Bakhtin Rabelais'yi 20. yüzyılda yeniden keşfetti. "Karnaval kültürü" dedi. Orta Çağ'dan Rönesans'a geçiş döneminde, festivallerde, bayramlarda, karnavallarda, alt beden öne çıkıyordu. Mide, bağırsak, cinsellik, bok. Yukarı ile aşağının, kutsal ile profanın, kral ile köylünün yerinden edildiği anlardı bunlar. Herkes gülerdi. Ya da gülmek zorunda kalırdı. Kral değil, diğerleri. Kral gülmezdi herhalde, direkt kelleyi götürürdü.

Bakhtin buna "grotesque realism" dedi[11]. Beden hem büyük hem küçük hem yaşayan hem ölen hem yutan hem

11 Mikhail Bakhtin, Rabelais and His World, 1965 (Rusça yazımı 1940).

bırakan. Bok bu gerçekliğin en somut kanıtı: herkesin bedeni aynı şeyi yapıyor, kral da köylü de.

Ve bu gülüşün içinde bir eleştiri vardı. "Seni de küçük düşürebilirim çünkü sen de bok yapıyorsun." Rabelais'nin o dev sahneleri rastgele değildi. Gülerken sorguluyordu.

Nereye Kadar Bastırdık?

Şimdi bu tarihe baktığında bir şey çıkıyor. Bok değil. Dur.

Antik dünyada bok tanrısallıkla bağlantılıydı. Roma'da altyapıydı. Orta Çağ'da ikili kolluydu: hem şeytanî hem kutsal. Rönesans'ta güldürüyle karıştı. Ve sonra... Norbert Elias'ın anlattığı süreç başladı. (Bkz. Bölüm 3.)

Saray toplumları. Aristokrasi. "Kibar" olmak. "Uygar" olmak. Ve yavaş yavaş bok görünmez hale geldi. Kayıtlara girmedi. Utanç verici oldu. Gizlenmesi gereken bir şey.

Ama bok hiç gitmedi.

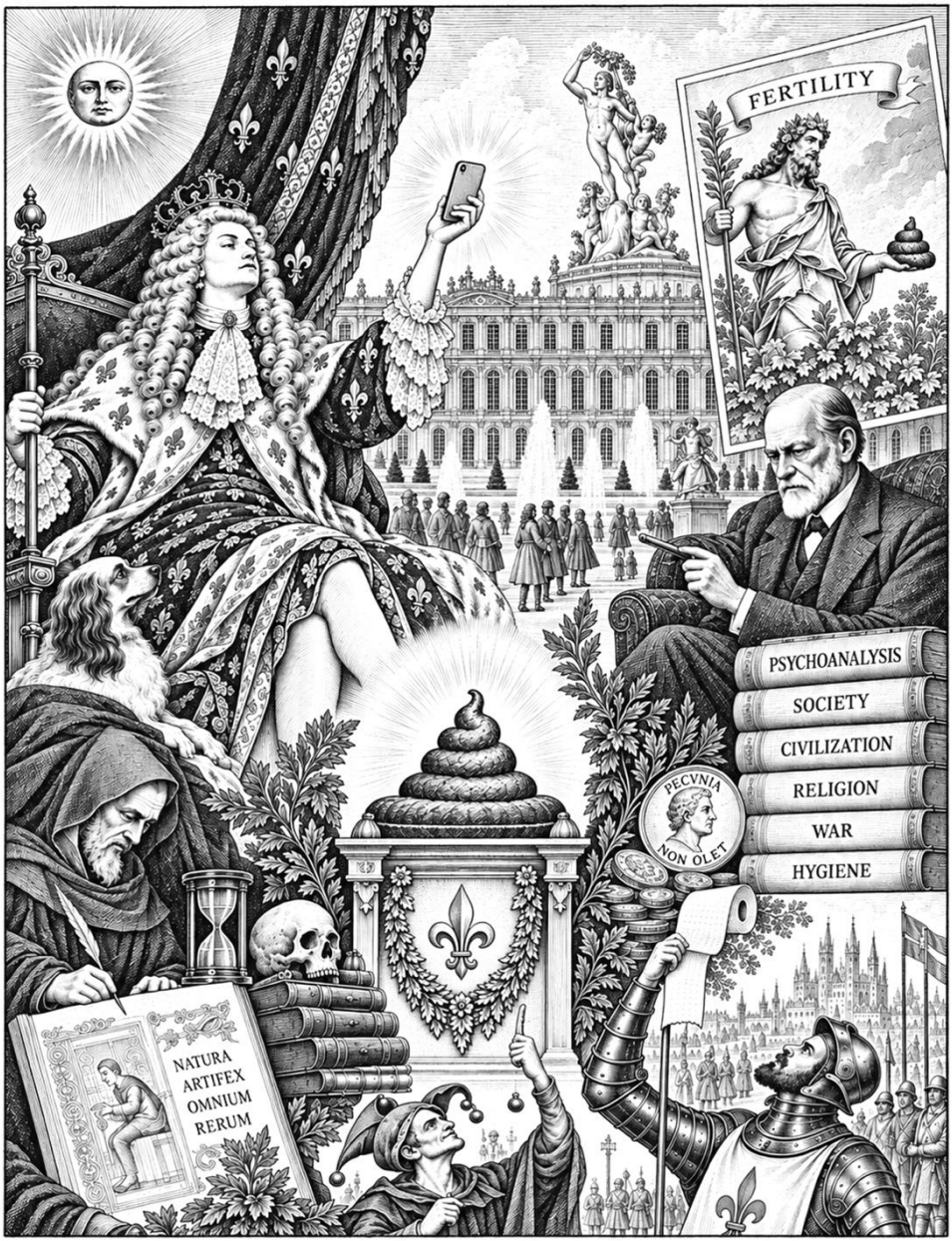
Bok hâlâ orada. Her zaman oradaydı. Ve bastırdığımız her şey geri gelir. Freud bunu söyledi, biz de biliyoruz. Sadece nerede ve ne zaman bilemedik.

Pandemi döneminde tuvalet kâğıdı kavgalarında geri geldi.

İlk biten şey su değil, gıda değil. Tuvalet kağıdıydı. Onun hikâyesine gelelim.



François Rabelais, Gargantua ve Pantagruel, 1532–1564.



Img. 1 — Kutsal, faydalı, tehlikeli.

BOK
SÖZLÜĞÜ

Bok

[isim, kaba]

Dışkı, iğrenilen veya değersiz şey/kimse.
“Yerdeki boka bastım.”
“Bırak şu bok lafları.”

Boktan

[sıfat, kaba]

Değersiz, kalitesiz, kötü.
“Bir telefon aldım boktan çıktı, iki günde bozuldu.”

Çok boktan

[sıfat, kaba]

Son derece kötü, berbat.
"Çok boktan bir gün geçirdim."

Boktan işler

[deyiş]

Değersiz, gönülsüz yapılan işler.
"Bütün gün boktan işlerle uğraştım."

Bok gibi

[deyiş]

Niteliksiz, berbat.
"Bok gibi bir hizmet, bir daha gelmem."

Bi bok yok

[deyiş]

Ortada hiçbir şey olmaması; kayda değer bir şey bulunmaması. "Kutuyu açtım: köpük, kurdele, marka hikâyesi... İçinde bi bok yok."

Bi bok olmamak

[deyiş]

Bir sonuç çıkmamak; kayda değer hiçbir şey gerçekleşmemek.
“Sabaha kadar konuştuk; sabah oldu, bi bok olmadı.”

Bi boka yaramamak

[deyiş]

Hiçbir işe yaramamak; hiçbir şeye elverişli olmamak.
"Özür, aynı şeyi tekrar etmeden önce gelmiyorsa bi boka yaramaz."

Bi bok yapamamak

[deyiş]

Hiçbir şey yapamamak; sonuç alamamak.
“Bütün gün uğraştım, bi bok yapamadım.”